

1. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O INDUSTRIJSKOJ BAŠTINI

U povodu 150. obljetnice riječke tvornice torpeda i 1. međunarodne konferencije o riječkoj industrijskoj baštini

MILJENKO SMOKVINA □ Rijeka

sl.1 Lučko skladište, Rijeka

U rujnu 2003. u Rijeci je organizirana međunarodna konferencija o industrijskoj baštini. Povod je bila 150. obljetnica početka rada prve moderne hrvatske metaloprerađivačke industrije, riječke ljevaonice metala koja je uskoro postala prvom tvornicom torpeda na svijetu. Riječka je tvornica torpeda u svojih 150 godina postojanja i rada doživjela broje uspone i padove, sada je to jedna od riječkih industrija u stečaju, njeni proizvodni pogoni su gotovo potpuno stali, gotovo sve hale su prazne, a rijetki radnici samo daju privid da se tu nešto ozbiljno događa.

sl.2 Lučko skladište, Rijeka

Riječani su ponosni na svoje "Torpedo", na svoju tvornicu koja je industrijsku slavu grada pronijela diljem svijeta, u kojoj su radile generacije najboljih majstora precizne mehanike, koja je odgojila najbolje tokare i ljevače, u kojoj su najmodernija tehnička sredstva projektirali brojni inženjeri i tehničari. Danas svega toga nema, samo su ostali napušteni pogoni, neki strojevi, neke zgrade, nešto nacrti i dokumentacije i, najviše od svega, mnogo sjećanja na blistavu tvorničku povijest (sjećanju nije nedostajala poprilična doza gorčine, zbog mnogih razloga).

Već kada nije ostala "živa" tvornica torpeda (u Rijeci su svoju proizvodnju i aktivnost u zadnjih desetak godina ugasile i ljevaonica "Vulkan", ljevaonica "A. Mamić", tvornica agregata i elektromotora "Rade Končar", "Tvornica papira", Metalografski kombinat, tvornica "Rikard Benčić" te "Croatia line" /ex "Jugolinija"), obilježavanje njene 150. obljetnice bila je prava prilika da se,

ako se već ne može oživjeti njena proizvodnja, barem "spasi ono što se da spasiti".

Obilježavanje 150-godišnjeg rada tvornice torpeda, ukazalo je na najsuvremenije svjetske trendove u valorizaciji industrijskog naslijeđa. Riječke akcije su bile na tragu zbivanja u brojnim zemljama Europe i u Americi, gdje su također mnoge nekada poznate tvornice prestale djelovati, te su danas samo objekti koji govore o industrijskoj kulturi svoga vremena, a ne živi gospodarski subjekti.

Nestanak gospodarskih subjekata, posebno industrijskih tvrtki, u zadnjih nekoliko desetljeća nije se dogodio samo u nas. U Europi i Americi brojne su slavne tvrtke nestale, tvorničke hale su napuštene, dimnjaci su se ohladili, skladišta se ispraznila, strojevi prestali raditi. I u industrijskim najrazvijenijim zemljama neke najpoznatije

sl.3 Tvornica papira na Školjću danas, Rijeka, 2003.

tvornice zatvaraju vrata, na primjer: dio pogona "Sulzer-a" u Švicarskoj, željezare i koksare u Ruhru u Njemačkoj, tekstilna industrija sjeverne Italije i gotovo nepregledan niz drugih. U zemljama u tranziciji, kao što je i Hrvatska, problemi prilagodbe novim uvjetima još su akutniji pa su potresi u gospodarstvu bili još dublji, te je niz industrija došao u teškoće i bankrotirao. Pred urbanistima, gradskim planerima, konzervatorima, povjesničarima gospodarstva i političarima našle su se prazne zgrade, napušteni pogoni, cijeli industrijski kompleksi s kojima su se otvorili brojni problemi, ali u isto vrijeme otvorile su se i neke nove mogućnosti valo-rizacije te industrijske baštine. U najnovijim spoznajama značenja toga industrijskog naslijeđa za suvremeni svijet, čuvanje industrijske baštine spada u prioritete. Industrijska arheologija postaje nova značajna znanstvena disciplina, danas atraktivnija od "klasične" arheologije. Gospodarska povijest postaje ravnopravna "političkoj" i drugim povijesnim disciplinama, no u nas tek u naznakama.

U povodu 150. obljetnice početka rada tvornice torpeda, u Rijeci je organiziran međunarodni znanstveni skup koji je pokušao osvijetliti brojne probleme koji stoje pred "čuvarima" industrijske baštine. U žarištu je bila riječka industrija torpeda, ta je tvornica 1853. godine svoj život započela kao "Ljevaonica metala" ("Fonderia Metalli"), da bi kroz brojne pretvorbe, ali i kontinuitet svoga gospodarskog života, zauvijek ostala u sjećanju Riječana kao tvornica torpeda. Inicijativa za obilježavanje obljetnice tvornice torpeda krenula je prije gotovo godinu dana, kada je na Odboru za obnovu

Muzeja torpeda u Rijeci iskristalizirana ideja za potrebom obilježavanja 150. obljetnice tvornice, pa je početkom 2003. Gradu Rijeci upućen prijedlog akcija u tom smislu. Inicijativa je podržana te se pristupilo realizaciji pojedinih akcija na svim nivoima Grada Rijeke (gradonačelnik, Gradsko poglavarstvo, Odjel za kulturu i poduzetništvo) te na Sveučilištu u Rijeci, u Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Rijeci i drugdje.

Kao ključna manifestacija predviđena je I. međunarodna konferencija u povodu 150. obljetnice tvornice torpeda u Rijeci i očuvanja riječke industrijske baštine.¹

Odmah nakon formiranja Odbora razaslan je poziv na Konferenciju s pozivom za prijavljivanje pisanih referata, i to u dva navrata: prva naklada od 500 primjeraka je razdijeljena i poslana diljem Hrvatske i svijeta, a nakon nekoliko tjedana tiskano je još 500 primjeraka koji su također poslani na brojne adrese istraživača povijesti torpeda i stručnjaka za industrijsku baštinu u Hrvatskoj i svijetu. Poziv je tiskan digitalno na hrvatskom i engleskom jeziku. Paralelno s tim, radi animiranja znanstvene i stručne publike i referenata s područja zaštite i valorizacije industrijske baštine te povijesti torpeda, pripremljena je i web-stranica konferencije (www.torpedo150rijeka.org). Ona se pokazala kao djelotvoran medij komuniciranja, mjesečno bilježi gotovo 7.000 posjeta (hits) korisnika Interneta. Danas je gotovo nezamislivo organizirati takav skup bez korištenja Interneta. Osim web-stranice sudionici konferencije imali su na raspolaganju i e-mail adresu (info@torpedo150rijeka.org) preko koje je odaslano i primljeno nekoliko stotina e-mailova.

¹ Kao organizatori konferencije pojavili su se Grad Rijeka, Sveučilište u Rijeci te Odbor za obnovu Muzeja torpeda u Rijeci. Predsjednik Organizacijskog odbora bio je Miljenko Smokvina, predsjednik odbora za obnovu Muzeja torpeda u Rijeci, članovi Odbora bili su sa Sveučilišta u Rijeci, iz Konzervatorskog odjela u Rijeci, Grada Rijeke, Građevno projektnog zavoda u Rijeci. Na čelu Znanstvenog odbora bio je predsjednik, prorektor Sveučilišta u Rijeci, prof. dr. sc. Zdravko Lenac, članovi su bili mr. sc. Olga Magaš s Građevinskog fakulteta Rijeka, prof. dr. sc. Vladimir Medica s Tehničkog fakulteta Rijeka, Hrvoje Giaconi iz Konzervatorskog odjela u Rijeci, mr. sc. Daina Glavočić iz Muzeja moderne i suvremene umjetnosti Rijeka, Mr. sc. Nana Palinić iz Državnog arhiva u Rijeci, Miljenko Smokvina iz Odbora za obnovu muzeja torpeda u Rijeci, Srđan Škunca iz Grada Rijeke, prof. dr. sc. Dinko Zorović s Pomorskog fakulteta Rijeka, dr. sc. Nataša Zrilić iz Grada Rijeke.

sl.3a / b Učesnici konferencije ispred i u lansirnoj rampi za ispitivanje torpeda, Rijeka

sl.4 Učesnici 1. međunarodne konferencije o industrijskom naslijeđu, rujna 2003., Rijeka

sl.5 Koncert Riječke filharmonije u napuštenoj proizvodnoj hali tvornice "Torpedo", rujna 2003.

2. Predavanja su održali: SONJA JURKOVIĆ: O industrijskoj baštini kao potencijalu razvoja grada za urbanotvorni iskorak Rijeke. LJILJANA ŠEPIĆ: Rijeka – hrvatski Ironbridge. SRDAN ŠKUNCA: Područje "Torpeda" u kontekstu urbanističkog planiranja i planiranja razvoja grada Rijeke. PAT DUSENBURY, NATAŠA ZRLIĆ I VIŠNJA MRAKOVČIĆ SUPEK: Torpedo od pasive do aktive. MARKO FRANKOVIĆ: Arhitektonski snimak riječke torpedne lansirne rampe. MILJENKO SMOKVI-NA: Što je dosada učinjeno na očuvanju baštine riječkog torpeda od 1993. do 2003. te planovi za budućnost. ERWIN SCHATZ: Kratak životopis kapetana G. B. Luppisa rođenog u Rijeci prije 190 godina. IRVIN LUKEŽIĆ: Riječki izumitelj torpeda Ivan Blaž (Giovanni Biagio) Luppis de Rammer. NIKOLAUS SIFFRELINGER: Razvitek Whiteheadovog torpeda u Rijeci i utjecaj na svjetske mornarice. ANDRAS MARGITAY BECHT: Problemi vezani uz rekonstrukciju i održavanje monitora SMS "Leitha". BENITO PETRUCCI: "Talijanski period" Whitehadove tvornice torpeda u Rijeci i osnivanje Whitehead Moto Fides (WMF 1945) i Whitehead Alenia Sistemi Subacquei (WASS 1995) u Livornu. BRIGITTA MADER: Parni strojevi Roberta Whiteheada na austro-ugarskim brodovima, od ratnih brodova do jahte "Nixe" nadvojvode Ludwiga Salvatorea. MIRKO

Međunarodna konferencija u povodu 150. obljetnice tvornice torpeda u Rijeci i očuvanja riječke industrijske baštine održana je u petak 19. i subotu 20. rujna u riječkoj Vijećnici. Referenti, sudionici i gosti ispunili su Vijećnicu (tražilo se slobodno mjesto), skup su pozdravili rektor Sveučilišta u Rijeci, akademik prof. dr. sc. Danijel Rukavina, te gradonačelnik Rijeke mr. sc. Vojko Oberstnel. Za skup se prijavilo 120 sudionika, od toga 38 referenata iz 12 europskih zemalja i Sjedinjenih Američkih Država.

U tijeku dva dana konferencije postavljeni su poster, održana predavanja, obavljene diskusije te obidni lokaliteti riječke industrijske baštine. Referati su pristigli iz Hrvatske (14), Italije (5), Mađarske (4), Austrije (3), Velike Britanije (2), Slovenije (2), te iz Francuske, Nizozemske, Njemačke, Sjedinjenih Američkih Država, Srbije i Švedske.²

U petak popodne svi su sudionici konferencije obišli najvažnije lokalitete industrijske baštine u Rijeci. Najprije su brodićem obišli riječku luku, te od stručne voditeljice mr. sc. Nane Palinić dobili bitne informacije o arhitektonskoj baštini skladišta riječke luke. Brodićem se došlo i do tvornice "Torpedo", gdje je skupina obišla torpednu lansirnu rampu i dio industrijskih pogona uz objašnjenja i vodstvo Miljenka Smokvine. Sudionici konferencije su se ukrcali u autobuse riječkog "Autotroleja" i obišli lokalitet Šećerane i Duhanjere (ex "Rikard Benčić"), gdje im je najvažnije elemente objasn timer. sc. Daina Glavočić. Obilazak riječke industrijske baštine završio je u "Tvornici papira" na Školjiću, tu su uz vodstvo mr. sc. Olge Magaš mogli vidjeti kako izgledaju ostaci jedne od naših najstarijih industrija.

Svi sudionici konferencije su navečer imali prilike prisustvovati koncertu Riječke filharmonije koja je u jednoj napuštenoj proizvodnoj hali tvornice "Torpedo" izvela Beethovenovu 3. simfoniju "Eroicu". Na koncertu je bilo više od 1.200 ljudi. Po završetku rada konferencije, nakon što je prodiskutirano o referatima, organizatori su predložili da se sljedeća riječka međunarodna konferencija o industrijskoj baštini održi za dvije godine, u svibnju 2005.

Riječka konferencija o industrijskoj baštini održana je uspješno i u pravo vrijeme kada je u svijetu prisutan trend vrednovanja i čuvanja objekata industrijske baštine. Brojno i vrlo kvalitetno sudjelovanje referenata međunarodnog ugleda govori o Rijeci kao atraktivnom mjestu za aktualiziranje tema o industrijskoj baštini. Hrvatski i međunarodni referati s ove riječke konferencije mogu nam pomoći da svoje prostore i baštinu lakše sačuvamo i na najbolji način osposobimo za nove namjene.

THE 1th INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE INDUSTRIAL HERITAGE IN RIJEKA

Rijeka celebrated 150th anniversary of the beginning of operations of the first modern metalworking industry in Croatia, the Torpedo Factory in Rijeka, where the construction and manufacture of the first effective torpedo in the world began in the mid-1860s. The Torpedo Factory in Rijeka has gone through numerous ups and downs in its history. In its heyday, the factory was the most significant industry in Rijeka, the most significant exporter of modern technology to all parts of the world, so that it has made its mark on an entire period of history of the town.

From that time to today, this was the plant where the first diesel engines were produced in Croatia, as well as lorries and excavators, but the factory was hit by a crisis and its workshops are now empty. The factory is in bankruptcy, and it produced its last torpedoes way back in 1965.

Numerous other industries in Rijeka suffered a similar fate, so that various activities are taking place to preserve at least some remains of the industrial heritage of Rijeka. The Torpedo Factory in Rijeka and its launching pad for testing torpedoes are significant sites of the industrial heritage and they are now the focus of interest aimed at their preservation.

These efforts led to organising an international conference on the industrial heritage in Rijeka. The conference was organised by the Rijeka Town Hall, the University in Rijeka and the Committee for the Restoration of the Torpedo Museum in Rijeka. The conference was held on September 19th and 20th 2003 in the Rijeka Town Hall with the participation of 120 experts from the field of the industrial heritage from Croatia, Europe and the USA.

There were 14 papers from Croatia, 5 from Italy, 3 from Austria, 2 from England and Slovenia, and one each from France, the Netherlands, Germany, the USA, Serbia and Sweden.

The papers met the highest scholarly and professional standards and dealt with the most significant themes from the field of the industrial heritage in Croatia and the world. All the papers will be published in a Collection of Papers. The participants of the Conference visited the most significant sites of the industrial heritage in Rijeka, the port of Rijeka, the Torpedo Factory, the sugar refinery and the paper-mill. On the evening of Friday September 19th, the Rijeka Philharmonic gave a concert in one of the deserted halls of the Torpedo Factory; they played Beethoven's "Eroica" in front of an audience of 1200 people.

The next conference on the industrial heritage in Rijeka is set for May 2005.

RUPERT I DINKO ZOROVIĆ: Tehnički dosezi zadnjih mehaničkih torpeda sagrađenih u "Tvornici torpeda" u Rijeci. EDWIN GRAY: O Robertu Whiteheadu - engleskom inženjeru. DENIS O'CONNOR: Rast Boltona kao važnog tehničkog i tekstilnog centra Engleske oko 1800. godine. FEDERICA FIORIO: Od brodogradilišta Gallinaro do Whitehead-Motofides. MIHALY KRA: O Whiteheadovoj tvornici i narudžbama Whiteheadovih podmornica za Austrougarsku mornaricu u periodu 1904-1914. JOBST BROELMANN: Rani primjerci torpeda te o njihovoj konzervaciji u Deutsches museumu u Münchenu. ACHILLE RASTELLI: Torpedni priručnik Kraljevske talijanske ratne mornarice. BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ: Vrtno industrijski grad Duga Resa - New Age. ODILE JACQUEMIN I JEAN LOUIS PACITTO: Tvornica torpeda Toulon i projekt njena preustrojstva. BREDA MIHELIĆ: Industrijske arhitekture u Ljubljani na prijelomu 19. stoljeća. STANISLAV PIPLOVIĆ: Počeci industrijske gradnje u Splitu. DEJAN KOSANOVIĆ: Film kao povijesni izvor za izučavanje riječke industrijske baštine. DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ: Mjesto industrije u urbanističkom razvoju hrvatskih gradova 19. stoljeća. TAMARA ROGIĆ: Cjeloviti pristup valorizaciji industrijskih zgrada: funkcija, forma, prostor. MIRJANA GORŠIĆ: Mreža industrijskog nasljeđa. GIOVANNA ROSSO DEL BRENNNA: Industrijska arheologija i suvremeno planiranje - gubljenje smisla. OLGA MAGAŠ: Revitalizacija prostora industrijske zone Školjića u Rijeci. THEODOR DE CANZIANI JAKŠIĆ: Izbor reprezentativne industrijske arhitekture Rijeke i Sušaka. DAINA GLAVOČIĆ: Riječka industrijska arhitektura bivše Sečeranice i Duhanjere. NANA PALINIĆ: Povijesna skladišta Riječke luke kao nacionalni i internacionalni unikum industrijske arhitekture. MARIJAN BRADANOVIĆ: Istočnojadranski svjetionici, njihov postanak i korijeni oblikovanja. SONJA IFKO: Očuvanje industrijske baštine i prijedlozi obnove tvornice u mjestu ravne na Koroškem, Slovenija. PIROSKA VACI: O napuštenom industrijskom lokalitetu. MILAN KOVAČ: Rekonstrukcija vjetrenjače u Malinskoj. GYORGY AKOS: Trgovački jedrenjaci Austro-Ugarske Monarhije zajednička baština zemalja proizašlih iz Monarhije. Završno predavanje o Obnovi tradicija Austrougarske mornarice u srednjoj Europi u duhu zajedničke prošlosti održali su ALEXANDER SIXTUS VON REDEN I WALTER HOLLER